

endelig optræder, er de typisk taget fra de indledende scener fra f.eks. en roman af Balzac, hvor scenen bliver sat og hvor vi bevæger os hen imod det (Hamburger)punkt, hvor de episke personer mærkbart tager over. Men fiktion er jo meget andet end indledninger og scenesætning. Det turde være selve pointen, også for Reitan. Men den hører vi bare ikke så meget om. Han må meget gerne forfølge den ved en senere lejlighed, også selv om det skulle ske på bekostning af »avanceret teori«

Nils Gunder Hansen, mag.art. og lic. phil. i litteraturvidenskab fra Københavns Universitet, professor ved Institut for Litteratur, Kultur og Medier, Syddansk Universitet.

Anders V. Munch

Byg og hold bøtte!

Sven-Olov Wallenstein: *The Silences of Mies*, Stockholm 2008 (Axl Books)

Ludwig Mies van der Rohe er i mange henseender den modernistiske arkitekt par excellence, og tolkningerne af hans arkitektur gør den ofte til et vidnesbyrd om de største spørgsmål i moderne kultur. Han var den sidste, mindst politiske direktør på Bauhaus og den, der kunne fortsætte længst med udstillinger under nazismen. Stringensen i hans arbejde med de rene former og moderne materialer ledte til bygninger som new yorker

skyskraberen Seagram Building og Neue National Gallerie i Berlin, der nærmest er det minimalistiske destillat af moderne arkitektur. Og samtidig afsat for den glaskasse-arkitektur, der har været en ikke uvæsentlig ramme for senkapitalismens markeds- og medieøkonomi med kontorblokke, hoteller og shoppingcentre rejst raskt og rationelt. Det er ikke tilfældigt, at Rem Koolhaas som nutidens mest centrale arkitekt tager sine livtag med Mies' effektive arkitektur og markedsøkonomiens globale kræfter på en gang. Mies' transparente glasfacader virker som selve modernismens tabula rasa. Bygningerne virker som momentum på, hvad modernismen skulle have været, og hvad den er blevet.

Mies' tavshed er et sindbillede på en kultiveret arkitektur, der tavst svarer et kulturløst samfund med den præcision og konsekvens, det er muligt på dets betingelser. Det er særligt forskellige læsninger ud fra den kritiske teori, der varieres fra opløsningens tomhed som filosofisk betingelse (Tafari & Caccari) til arkitekturens modstand i en kritisk praksis (K.M. Hayes). Men mange andre centrale aspekter af moderne filosofi fanges i prismet, som når Heideggers teknologikritik kobles med Frankfurterskolen i de førstnævnte bud på en arkitektonisk nihilisme fra Venedigskolen. Her krydser Wallenstein adskillige spor fra sin tidligere tour de force gennem *Den moderna arkitekturens filosofier*, 2004, men det klare fokus på læsningerne af Mies udgør et perfekt egnet præparat for fremkaldelse

af forskellene i de filosofiske, kulturkritiske standpunkter. Når temaet nu er tavsheden, så kan man undre sig over, at der ikke findes en Wittgensteinsk læsning af Mies, men her ville kulturkritikken spille en anderledes rolle og måske ikke høre til samme diskussion.

Det afgørende punkt for denne tavse gestus i arkitekturen er der, hvor den ikke længere er en stum protest, men hvor den minimalistiske arkitektur bliver en ramme for at lytte, se og opleve virkeligheden på tidens vilkår. Her inddrages lignende tavsheder fra de øvrige kunstarter fra Malevitjs hvide kvadrat på hvid grund, minimalismens objekter og Cages kompositioner, hvor denne søgen efter et tavst nulpunkt mere og mere eksplicit bliver en åbenhed over for, hvad der måtte vise sig i konteksten eller hos beskueren. Wallenstein forfølger: »... a silence understood in terms of negation, resistance, and withdrawal, but also as opening up a certain indeterminacy, where critique passes over into affirmation, and where the dividing line between these two modes of thinking and acting becomes highly sinuous and labyrinthine.« (12) Det er afgørende at kunne bevæge sig på denne grænse mellem kritik og affirmation, for det er her, de to tilgange legitimerer hinanden.

Der er mange sådanne 'øvelser på bom' i moderne kunst og filosofi, men Mies' arkitektur viser sig i udlæggeringen af den at være et slidstærkt eksempel, egnet til i en senkapitalistisk kultur, hvor kritikken må gen-

finde sine positurer, at hjælpe med til at bremse eller kvalificere en løbsk affirmation. Wallensteins nærlæsning af diskussionen ud fra Mies afmærker de mange, mulige positioner og historiske momenter, hvor betingelserne synes at have flyttet sig, og udgør derfor et skridtsikkert grundlag for at vurdere den kritiske traditions legitimitet i dag. »The perspective outlined here will be an argument for the continued relevance of the 'critical' beyond any particular models of subjectivity and experience, which in turn must be opened up for historical analysis to a greater extent than was the case in Adorno, and must also be opened for an assessment of the impact of empirical technologies to a greater extent than was the case in Heidegger.« (82)

Selvom bogen følger sit filosofiske spor, får den også demonstreret den fornyede historiske sensibilitet, citatet fordrer. De nuancerede positurer dukker op i historiske genlæsninger, hvor Wallenstein blandt andet trækker på Fritz Neumeyers læsning af Mies' egne korte tekster ud fra samtidens kulturfilosofiske diskurs, *Das kunstlose Wort*, 1986. Selvom Wallenstein ikke behandler Mies' arkitektur direkte, lægger bogen også op til et fornyet blik – ikke mindst på glassets transparens, der må gradbøjes fra logisk klarhed til et krævende spil med translucens, spejlinger og tankens gennemskuelighed. Wallenstein trækker på forskellige revisioner af modernismens selvopfattelse, men får dem til at spille sammen, så den fi-

losofiske diskussion og den historiske revision betinger hinanden. Kritikken kan hente nyt skyts bag om Adorno og Heidegger ved at følge, hvordan de tidlige modernister tog deres livtag med markedet og teknikken, for der var en dobbelttydighed og nuancering, der er anvendelig i dag. Wallenstein inddrager også en nylæsning af arkitekturens samspil med medier og industri i efterkrigstidens USA, *The Organizational Complex* af Reinhold Martin fra 2004, som et bud på, hvad der er blevet af modernismen i denne transformation frem til i dag.

Vi kommer ikke uden om, at den stærke fremhævelse af tavsheden i kunsten virker som en undskyldning for, at teorien tager over og får sin rigelige taletid. Men bogen behandler fænomenet og får vist det produktive i tavshedens gestik og positurerne på linjen mellem kritik og affirmation. Når Mies proklamerede 'build, don't talk', så var det symptomatisk for den første generation af modernister, der havde snakket den nye holdning frem og nu bare skulle have næste generation til at handle efter den og bekræfte den. Men Mies var selv kortfattet og præcis både på skrift og i sine byggerier, så det er muligt at holde ham fast på ordene og blive ved med at spørge til, hvad det er for vilkår og muligheder for det moderne samfund, vi skal se i den glasarkitektur, der bliver ved med at hente inspiration fra ham.

Anders V. Munch er lektor i designhistorie, Institut for Litteratur, Kultur og Medier, Syddansk Universitet.

Call for artikler

til *K&K. Kultur og Klasse*, nr. 110, 2010

TEMA: Overvågning i samtidskunsten: surveillance og sousveillance

Efter 9/11 er overvågning blevet intensiveret i mange lande, fx USA, England, Sverige og Danmark. Samtidskunsten har ladet sig udfordre af denne stigende overvågning, som man ser fx i Hasan M. Elahis netbaserede selvovervågningskunstværk *Tracking Transience*, i Camera Surveillance Players' avantgardistiske performance-opførelser i metroen af fx George Orwells 1984, i Mara Trallas humoristiske udsmykningshappening og fx i Juli Zehs roman om sundhedsovervågning *Corpus Delicti*.

Med dette temanummer ønsker vi at åbne for en tværfaglig diskussion af, hvilken betydning overvågningen og dens opdukken i samtidskunsten har. Overvågning skal ikke forstås isoleret, men må analyseres i sammenhæng med den generelle udvikling i senmoderniteten. Overvågning rejser en diskussion af de 'koder', der styrer vores liv. Vi inviterer bidrag, der belyser temaet fra forskellige vinkler, fx litterære, visuelle, dramaturgiske, filmteoretiske, medievidenskabelige, kulturhistoriske, politiske, idehistoriske etc.

Deadline for abstracts: 1. februar 2010, omfang ca. 1000 ord

Send abstractet til Karen-Margrethe Simonsen, Institut for Æstetiske Fag, Aarhus Universitet: litkms@hum.au.dk. Se fuld beskrivelse af »call for artikler« på Aarhus Universitetsforlags hjemmeside: <http://www.unipress.dk/>